

Kris, Kritik, Teori: Postkritik och den nya offentligheten

Crisis, Critique, Theory: Postcritique and the New Public Sphere

Frida Beckman

Professor i litteraturvetenskap, Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet

(f. 1976) Har skrivit artiklar och böcker om litteratur, film, och teori, om sexualitet, kontroll och kritik, och om den franske filosofen Gilles Deleuze (senast den kritiska biografien Gilles Deleuze, 2017). Hon forskar framförallt om amerikansk litteratur från 1950-talet till nutid och arbetar just nu med ett forskningsprojekt om paranoia i denna litteratur och i dess samtida kontext.

frida.beckman@littvet.su.se

Sammandrag

Artikeln redogör för forskning inom ”postkritik” och situerar den i relation till misstankens hermeneutik, till begreppet ”Teori” samt till en samtida nyliberal men också alltmer auktoritär kontext. Denna kontextualisering lägger grunden för en kritik mot postkritiken bestående i vad artikeln ser som dess brist på just kontextualisering. Det finns en stor fara i strävan att gå bortom kritiken, en fara som inte blir uppenbar om man ser kritiken mest som en litterär praktik utan direkt koppling till offentligheten. Då får man heller inte syn på de specifika utmaningar som den nya offentligheten utgör för kritiken och hur dessa utmaningar i sin tur påverkar litteraturforskningen. Artikeln argumenterar för vikten av placera även den litteraturvetenskapliga debatten om kritik och postkritik i sitt socio-politiska sammanhang.

Nyckelord

Kritik, postkritik, teori, den nya offentligheten, nyliberalism

Abstract

The article accounts for research within “postcritique” and situates it in relation to the hermeneutics of suspicion, to the concept of “Theory”, and to a contemporary neoliberal but also increasingly authoritarian context. This contextualization lays the groundwork for a critique of postcritique consisting precisely in its lack of contextualization. The ambition to move beyond critique poses a risk but this is a risk that does not become apparent as long as one views critique as a literary practice without direct associations to the public sphere. This also hides the specific challenges to critique generated by the new public sphere and how these challenges in turn affect literary studies. The article argues for the importance of also placing the literary debate on critique and postcritique in its sociopolitical context.

Keywords

Critique, Postcritique, Theory, the New Public Sphere, Neoliberalism

Inledning

Vi befinner oss i kris. Vi som i mänskligheten, vi som politiska subjekt, vi som i demokratiska medborgare, vi som forskare i humaniora, och, menar vissa, vi som inom ämnet litteraturvetenskap praktiserat och undervisat i kritisk läsning. Det är framför allt det senare som denna artikel handlar om, men den önskar samtidigt hålla kvar de större frågorna i bakhuvudet. För vad handlar det egentligen om, detta som under senare år seglat upp under namn som ”kritikens kris” eller till och med ”postkritik”? Och i vilken utsträckning handlar egentligen det Kant-doftande begreppet kritik just om litteraturteori? Dessa är inte lätta eller ens möjliga frågor att besvara, inte minst eftersom begreppet kritik förstås på många olika sätt och eftersom olika typer av kritik är kopplade till varandra, men det är viktigt att vi försöker. Denna artikel gör ett antal tentativa nedslag och inlägg i historiska och samtida frågor angående kris, kritik och teori med syfte att bidra till och fortsätta debatten, som den ser som angelägen inom litteraturforskningen i allmänhet och litteraturteori i synnerhet. Det finns mycket att säga om var och en av de många frågor som kommer uppstå längst vägen – ingen av dem kan i detta sammanhang komma till sin fulla rätt. Det finns dock ändå en poäng med att i stället för avgränsning och fördjupning i detta fall söka föra samman dessa olika dimensioner om än på ett skissartat vis. Vad som ytterst står på spel är desto mindre ytligt. Dynamiken inom och mellan dessa olika frågor och dimensioner har faktiskt – hur pretentiöst det än må låta – inte bara att göra med oss som inom ämnet litteraturvetenskap praktiserat och undervisat i kritisk läsning utan också med de nyss- och förstnämnda kriserna – oss som i forskare i humaniora, oss som i demokratiska medborgare, oss som politiska subjekt, oss som i mänskligheten.

Postkritikens framväxt

Den förståelse av kritik som främst åkallas inom den samtida debatten om postkritik inom litteraturvetenskapen, och som haft stort inflytande i synnerhet i amerikansk litteraturforskning under de senaste femtio åren, kan härröras tillbaka till Paul Ricoeur och vad han i början av 1970-talet kallade ”misstankens mästare.” Misstankens mästare är förstås inga andra än Karl Marx, Friedrich Nietzsche och Sigmund Freud. Ricoeur noterar att medan tvivel på den egna tolkningsförmågan i moderna tider kan härledas tillbaka åtminstone till Descartes, så fanns det länge ändå en tilltro till det egna medvetandet: att medvetandet möjliggör och sammanför mening och vår insikt om den (1970, 33). I och med Marx, Nietzsche och Freud blev det dock svårt, om inte omöjligt, att tänka att texter och våra tolkningar av dessa är fria från underliggande mer eller mindre omedvetna krafter, krafter belägna i oss som individer såväl som i samhället i stort. Tillsammans, menar Ricoeur, ligger så misstankens mästare till grund för den moderna sorts tolkning som kringgår uppenbara och självklara betydelser för att i stället söka lyfta fram mindre uppenbara och kanske mindre önskvärda sanningar. Sanningar som kanske medvetandet döljer för sig självt, texter som kanske döljer sin egen djupare mening. ”Misstankens hermeneutik” är född, eller i alla fall begreppsliggjord.

Den amerikanska litteraturvetaren Rita Felski, som blivit en av de tongivande forskarna inom samtida postkritik, menar att när litteraturforskare i hennes generation ägnat sig åt den mer prestigefyllda verksamheten ”kritik” har de i själva verket sysslat med den mer subjektivt laddade aktiviteten ”misstankens hermeneutik.” Att identifiera och därmed omdefiniera sådan kritik i termer av misstankens hermeneutik är viktigt, menar hon, för att vi då får bättre syn på vadi litteraturvetenskapens praktiker faktiskt bestått under de senaste decennierna. Då får vi också bättre verktyg att ut- och omvärdera dessa praktiker. För

kanske, menar hon, och sällar sig till en lång rad framförallt amerikanska samtida litteraturforskare, har denna typ av kritik spelat ut sin roll eller i alla fall tillåtits bli alltför dominant.

Frågan om misstankens hermeneutik och dess relevans för sam- och framtiden lyftes i själva verket redan i slutet av 1990-talet av queerforskaren Eve Kosofsky Sedgwick. I slutet av 1990-talet skriver hon en inflytelserik artikel med den interpellande titeln: "You're so Paranoid, You Probably Think this Essay is about You." Både Sedgwick och queerforskningen mer generellt har, som hon själv påpekar, i högsta grad och till stort gagn begagnat sig av den kritiska, misstänksamma, läsningen (2002, 126). Men i denna artikel utsätter Sedgwick sina egna tidigare tolkningsmodeller för en kritisk granskning. Misstanken har, menar hon, i det närmaste blivit ett obligatorium inom litteraturvetenskapen. Litteraturforskare har blivit alltför rädda att framstå som okritiska och naiva. De har känt sig tvingade att gardera sig mot risken att bli duperade av texten, eller kanske snarare av de underliggande maktfaktorer som den döljer.

Från början på 2000-talet och framåt har det dykt upp alltfler forskare som pekar åt samma håll. På ett English Institute symposium 2002 undersöker man "other ways of reading beyond the critical" (Gallop 2004, 5) och 2004 står Jane Gallop redaktör för den uppföljande antologin *Polemic: Critical or Postcritical*. Det formuleras ännu inte som en kris men Gallop och hennes medskribenter känner sig manade att reflektera kring "the formulation of our ongoing sense of the critical" (2004, 6). De vill också omvärdera relationen mellan kritisk och okritisk läsning. Ju längre 2000-talet framskrider, ju fler alternativ till kritiska läsningar dyker det upp. Redan Kosofsky Sedgwick (2002) proponerar ett alternativ – något hon, med hjälp av teori hämtad från Melanie Klein, kallar "reparative reading" – en läsning som inte garderar sig bakom misstanken utan snarare vågar göra sig sårbar inför det svåra och smärtsamma. I Gallops antologi utforskas även andra möjligheter, såsom till exempel vad Michael Warner kallar "uncritical reading." Det senare är inte en läsning i sig utan snarare ett slags erkännande av de olika dimensioner av våra – ofta kritiska – läsningar som vi inte redogör för; ett slags litteraturvetenskapens undermedvetna (Warner 2004, 33). Lite senare förordar Felski en "postkritisk läsning" inspirerad av Bruno Latours "actor-network theory" – eller ANT. En sådan läsning fokuserar på texters agens och söker koppla ihop olika aktörer. På så sätt sker läsningen mindre genom ett misstänksamt djupdykande och mer genom ett slags lateral medskapande.

Timothy Bewes (2010) bygger delvis sin läsningsmodell – vad han kallar "generous reading" – på ett andra förslag som Ricoeur diskuterar parallellt med misstankens hermeneutik men som hamnat lite i skymundan: the hermeneutics of recollection – minnets hermeneutik. Motsatsen till misstanke, menar Ricoeur, är tro, eller kanske tilltro. Här handlar det alltså om en slags tilltro till objektet själv, en tilltro som uppmuntrar till att beskriva det snarare än att försöka förklara dess uppkomst, orsaker, avsikter, och funktioner. Vi bör, som Bewes uttrycker det, läsa mindre "mothårs" och mer "medhårs." För att ha tilltro till denna modell krävs också tilltro till språket och dess möjlighet att förklara och förmedla mening. Detta, som Ricoeur påpekar, ligger inte riktigt rätt i tiden på 70-talet. Men på 2000-talet tror alltså Bewes att denna typ av läsning kan få ny fart.

Misstankens hermeneutik, noterar Stephen Best och Sharon Marcus, söker i stor utsträckning textens mening utanför texten själv – texten utgör ett symptom på historiska, sociala, och politiska fenomen som texten döljer och som det varit litteraturforskarens uppgift att gräva fram. Men, menar Best och Marcus, och knyter även de sin nya tolkningsmodell till samtida politik, den senare fungerar i allt mindre utsträckning genom att dölja sina maktmedel och i allt större utsträckning genom att visa upp dem i fullt dagsljus. Vad vi behöver i dag, menar de, är därför inte en läsning som söker bakomliggande strukturer och

underliggande mening utan tvärtom – en läsning som tittar extra noga just på det som syns på ytan. I ett välciterat specialnummer av tidskriften *Representations* som publiceras 2009 med titeln ”The Way We Read Now,” argumenterar Best och Marcus därför för vad de kallar ”surface reading.”

Möjligen nådde just denna kritik mot kritiken sin kulmen under det nya millenniets andra årtionde. Ett axplock visar att den debatteras 2013 i ett specialnummer av tidskriften *English Language Notes*. 2015 kom Felski ut med boken *The Limits of Critique*. 2017 kom en ”Theories and Methodologies”-sektion i PMLA inspirerad av Felskis bok, ett specialnummer om postkritik i *American Book Review*, samt Felski och Elizabeth S. Ankers antologi *Critique and Postcritique*. Även de som är skeptiska till postkritikens premisser bidrar till att befästa dess nuvarande uppmärksamhet. Ett indikativt exempel återfinns i specialpanelen ”Has Postcritique Run Out of Steam?” på 2020 års MLA konferens i Seattle, USA, samt publikationen av dess presentationer (inklusive min egen) i den amerikanska tidskriften *Symploke* hösten 2020. I artiklar och böcker av detta slag befäster man inte bara terminologin med vilken begreppet ”kritik” förknippas med en specifik sorts litteraturtolkning utan markerar också, med prefixet ”post”, att man diskuterar att ett skifte kanske har eller håller på att äga rum. Det är också här någonstans som de olika funderingar och interventioner som formulerats under ungefär ett decennium börjar ses som ett fält. Som jag gjort klart handlar kritik och postkritik i detta ”fält”, om vi nu vill kalla det så, i stor utsträckning om ett ifrågasättande av misstankens hermeneutik och vad man ser som dess övergripande inflytande på litteraturforskningen. Men det finns också en annan stark influens på det som litteraturvetare tenderar att kalla kritik. Denna influens är det som vi, genom amerikanska forskare, kommit att kalla Teori med stort T eller ibland ”Fransk Teori.”

Teori med stort T

Liksom ”kritik” är ”Teori” ett fält med framträdande och omtalade men i grunden ganska otydliga premisser. Det är även det ett fält som sedan minst ett par decennier dragits med prefixet ”post.” Teorins historiska utveckling under 1900-talets sista decennier och dess geografiska förhandlingar mellan europeiska teorier och amerikanska universitet är besläktade med ”kritik” eller ”misstankens hermeneutik” vilket gör det fruktbart att titta lite närmare på Teori med stort T just i kontexten kritik och postkritik.

På 1970- och 80-talen importerades ett stort gäng – inbördes ganska disparata – franska filosofer och filosofiska texter till universitet i USA. Michel Foucault, Jacques Derrida, Gilles Deleuze, François Lyotard och Jean Baudrillard utgör några prominenta exempel. Dessa var aktiva i Frankrike runt mitten och andra halvan av 1900-talet och står för sinsemellan ganska olika filosofiska tankesätt. Deras relationer präglades också av politiska såväl som filosofiska olikheter och oenigheter. Flera av dem står dock i grunden för en mer immanent filosofi som rymmer illa med kritik såsom den vuxit fram ur den mer vertikala misstankens hermeneutik. Detta har dock inte hindrat att de setts som del av den kritik som postkritiken kritiserar – en del av den ständiga misstänksamhet som språkets och tecknens instabilitet och opålitlighet påkallar (se Felski 2015, 33). När dessa olika filosofiska idéer en efter en landade på de amerikanska universiteten (Derrida och Foucault på 70-talet, Lyotard och Baudrillard på 80-talet och Deleuze först på 90-talet) blev de så småningom en del av det som där kom att ses som ett fenomen, en rörelse, ett fält – Teori med stort T. Via USA exporterades i sin tur också Teori till olika delar av framförallt västvärlden. Många som arbetar eller arbetat med någon eller några av dessa tänkare i Norden och Europa har, något ironiskt kanske, i alla fall till en början introducerats till dessa franska tänkare just via USA och

via denna i grunden amerikanska formation som kom att kallas Teori.

Teorins inflytande på den amerikanska akademien var betydande. Som Eric Hayot beskriver det handlade detta inflytande inte bara om nya tankar och material till undervisningen och inte bara om ett nytt sätt att tänka och undervisa utan om förändringar även av själva strukturerna på tänkandet och undervisningen. I den mån vi lever i en ”post-teori” era, menar han, är detta för att det intellektuella livet har förändrats i grunden (Hayot 2017, 280). Av de inbördes olika och ibland inkompatibla teorierna – strukturalism, Marxism, dekonstruktion, psykoanalys, feminism, nyhistoricism och queerteori utgör några framträdande exempel – formades skolor och fält och ibland rent av nya institutioner. Teori innebar alltså en i alla fall delvis ganska radikal förändring av den amerikanska humanioraforskningen. Men det fanns också problem, problem som belysts framförallt i senare återblickar.

I sin bok *French Theory: Foucault, Derrida, Deleuze & Cie et les mutations de la vie intellectuelle aux Etats-Unis* (2003), översatt till *French Theory: How Foucault, Derrida, Deleuze & Co Transformed the Intellectual Life of the United States* (2008), beskriver François Cusset vad som hände med bilden av dessa tänkare och framförallt deras teorier i när de lämnade fransk mark och landade på den amerikanska. Många av de franska tänkarna var aktiva och engagerade i en samtida politisk kontext i sitt hemland men när deras teorier tog mark i USA och blev Teori blev de, anser Cusset, dekontextualiserade, domesticerade och homogeniserade. Inte minst, menar han, tappade teorin i viss mån kopplingen till den samtida samhällsdebatten och till det kritiska granskandet av marknad och kapital. Faktum är, menar Cusset, att Teori i denna bemärkelse växte fram ur vad han kallar en ”malentendu créateur” – en ”kreativ missuppfattning.” Denna kreativa missuppfattning kan i stor utsträckning härröras till skillnader mellan franska och amerikanska intellektuella sfärer. Där de franska tänkarna verkade i en samtida kritisk offentlighet – där många av tänkarna var engagerade i till exempel studentprotester, arbetarstrejker och anti-apartheidrörelser landade deras teorier – när de väl flugit över Atlanten – i en relativt isolerad akademisk kontext. Inte minst blev de ju, som vi alla vet, mycket betydelsefulla för en hel generation litteraturvetare och formativa för en enorm mängd specialiserade och kanske ibland lite snåriga artiklar och böcker. Det blev, menar många, en mer renodlat intellektuell praktik (Fassin 2017, 18). Cusset pekar mot flera förklaringar till denna utveckling i en amerikansk kontext såsom en större skepsis till intellektuella och en mindre tilltro till den offentliga sfären i samhället i stort.

I kombination med de amerikanska universitetens allt högre krav på specialisering och produktivitet underminerades i stor utsträckning förutsättningarna för Teorin som del av en kritisk offentlighet. I takt med den finansieringskris som litteraturstudier i USA stött inför under senare decennier, med alltmer astronomiska kostnader för studier och studielån och en mindre köpstark och därmed mindre humaniorastudiebenägen yngre generation har forskning av detta slag ytterligare försvagats.

Den kritiska offentligheten

Detta Teorins ganska smala och specialiserade användningsområde i USA kan och bör ställas i kontrast, inte bara med de franska filosofernas mer aktiva offentliga engagemang, utan även med kritikens grundläggande relation till det offentliga historiskt. För Kant, som av många ses som kritikens fader, handlar kritiken – som en förutsättning för Upplysningen – om att människor måste våga tänka själva. Men det handlar också om att detta kritiska tänkande måste ske i en offentlighet. Människor har två olika sorters ansvar gentemot samhället. Å ena sidan

måste de, inom det privata, uppfylla sina skyldigheter gentemot samhällskroppen. Här gäller det att följa regler och utföra plikter. Å andra sidan – och just därför – är det också en plikt att tänka kritiskt i en offentlighet. Bara genom att hela tiden granskas kritiskt kan den rådande makten legitimeras. I slutet av 1950-talet skriver Hannah Arendt om den pluralistiska offentlighetens avgörande betydelse för att vi alla ska kunna skapa en värld och en verklighet i vilken vi kan agera. En pluralistisk offentlighet är alltså förutsättningen för att vi alla ska bli politiska subjekt. För Arendt blir detta ett problem redan i och med modernitetens intåg, då det privata och det offentliga blir alltmer sammanblandade. För Jürgen Habermas hörde vad han kallar ”den borgerliga offentlighetens” framväxt och storhetstid nära samman med framväxandet av ett modernt samhälle på 1800-talet. Offentligheten som Habermas ser den var menad att stå som en ventil mellan stat och samhälle. Den borgerliga offentligheten skulle vara institutionaliserad men också vara skild från både staten och från ekonomin, just för att möjliggöra den kritiska granskningen av dessa. Den borgerliga offentligheten byggde på att ett samhälles medborgare samlas för att diskutera och kritiskt granska offentliga frågor och gemensamma intressen.

När Habermas skriver om den borgerliga offentligheten på slutet av 50- och början av 60-talet är det för att han ser att den håller på att förändras. Det blir allt mer uppenbart att den borgerliga offentligheten var ett ideal som aldrig realiserades fullt ut. Statens makt blev aldrig transparent nog. Staten lyckades heller inte hålla den alltmer privatiserade marknaden stängd. Och ”folket” visade det sig – föga förvånande kan man tycka – var inte enhetligt nog att företrädas av eller i alla fall känna igen sig i den – överväldigande manliga och just borgerliga – offentlighetens samtal. Det ordnade offentliga samtalet ersattes, som vi alla vet, under 1900-talet allt mer av vilda uppror och demonstrationer förda av sociala kategorier som ville föra sin egen talan – arbetare, afro-amerikaner, kvinnor. Men detta betyder inte att idén om den kritiska offentligheten är överspelad. Tvärtom. Enligt den amerikanska statsvetaren Nancy Fraser och många med henne utgör en förståelse och ett säkerställande av en kritisk offentlighet en helt nödvändig ingång till att förstå och hantera dagens politiska utmaningar. Fraser menar dock att vi måste revidera Habermas’ begrepp. En central ändring består i att gå ifrån Habermas’ idealistiska idé om en borgerlig offentlighet till att arbeta med en mängd olika offentligheter (Fraser 1990, 70).

Teorier om offentligheten har, som Seyla Benhabib noterat, ofta färgats av nostalgi – av en idé om en offentlighet som fungerat – en offentlighet som möjliggjort medverkan, kritiskt granskande och kollektivt beslutsfattande – men som förvanskats och försvårats i samtiden (1997, 1). Vi har redan berört denna tanke via Arendt, och Benhabib pekar även tillbaka till Walter Lippmans *The Phantom Public* från 1927 och John Deweys respons på denna bok från samma år i *The Public and its Problems* och på hur de båda understryker offentlighetens betydelse men också dess svåra utmaningar i samtiden. Kanske, menar Benhabib, har idén om en kritisk offentlighet aldrig fullt ut blivit verklighet. Kanske har den rent av blivit en ”konstitutiv fiktion” (Benhabib 1997, 2). Men även om det finns all anledning att undvika en malplacerad nostalgi över en svunnen tid då den kritiska offentligheten skulle ha uppfyllt de förväntningar och ideal som är förknippade med den menar många att det vore farligt att överge strävan mot bevarandet och vidareutvecklandet av gemensamma former och strategier för det offentliga samtalet. Som Jostein Gripsrud et al. uttrycker det: offentligheten utgör ”a normative yardstick for measuring the conditions for the twin freedoms of information and expression in any given society” (2001a, n.p). Gripsrud et al. noterar också att debatten kring offentligheten fram till relativt nyligen grundats på ett antal antaganden, antaganden som inte längre är självklara eller ens möjliga: 1) att samhället är relativt etniskt homogent och sekulärt, 2) att förnuft är den avgörande faktorn för ett vinn-

ande argument, 3) att nationsstaten utgör den främsta enheten för identitet och organisation, och 4) att offentligheten främst utspelar sig i faktiska fysiska möten mellan människor (2011b, n.p.). Att offentligheten ska vara kritisk och diskursiv snarare än, som i dag, alltmer affektiv och affirmativ, utgör ytterligare en viktig skillnad. Något vi dock behöver ta med oss från Habermas' teorier om den borgerliga offentligheten är dess grundläggande förutsättningar. Dessa inkluderar utvecklandet av gemensamma former och strategier för det offentliga samtalet. En förståelse av dessa förutsättningar behövs för att förstå vad som händer – eller snarare inte händer – i det som nu allt oftare kallas den ”nya offentligheten.”

Utan att göra anspråk på att försöka täcka alla diskussioner som fört och förs gällande den kritiska offentlighetens utveckling under de senare delarna av 1900-talet och de första av 2000-talet listar jag här vad jag ser som ytterligare sex centrala utmaningar till det offentliga samtalet i vår samtid. Syftet med dessa punkter är att lyfta frågan och kanske ifrågasätta i vilken utsträckning postkritikens strävan att tona ner det kritiska och samtidigt interagera med och vara med tillgänglig och attraktiv för allmänheten tar tillräcklig hänsyn till dessa samtida förutsättningar.

1. I den nya offentligheten byts det fria tänkandet alltmer ut mot marknadsprinciper. Den nyliberala rationalitet som i allt högre grad präglat det sena nittonhundrade- och det tidiga tjugohundratalet står i aggressiv motsättning till samhället som social formation. Wendy Brown visar hur det sociala – här i bemärkelsen en sfär som strävar mot jämlikhet – allt oftare utmålas som illegitimt i ett amerikanskt sammanhang. Genom att peka ut sådant arbete som vänsterelitistiskt eller ”the baseless whining of ‘snowflakes’” (Brown 2019, 41) har man lyckats demonisera det sociala och offentliga och samtidigt stärka traditionella värderingar och marknadsprinciper som norm. Den kritiska offentligheten trängs ut av en skyddad personlig sfär ämnad att skydda individen, familjen och dess egendom från en sådan offentlighet (Brown 2019, 105–7).
2. I den nya offentligheten blir det alltmer acceptabelt att tala osanning och presentera ”alternativa fakta.” Framförallt i en amerikansk kontext där mängder av olika nyhetskanaler och sajter konkurrerar om följare har det blivit vanligt att spela på känslor, affekter och polarisering, till exempel genom det Sarah Sobieraj och Jeffrey M. Berry (2011, 22) kallar ”outrage-based political discourse.” Detta är en politisk diskurs vars avsikt är att provocera fram starka känslor, inte minst rädsla, genom grova generaliseringar, halvannonseringar eller rena lögnar (Sobieraj och Berry 2011, 20). Det mest prominenta exemplet här är såklart USAs största kabeltv-station, Fox News, och dess hämningslösa politiska agenda. Denna kanal hjälper också till att undergräva sanning och fakta genom att likställa vetenskapsmän och experter med politiska aktörer och lobbyister.
3. I den nya offentligheten har teknologins utveckling kommit att uppmuntra och accelerera extrema åsikter och grupper. Dessa åsikter och grupper stärks genom algoritmer. Genom det Nicholas Negroponte och sedan Cass R. Sunstein (2007) kallar ”the Daily me”, det vill säga ett algoritmiskt urval av nyheter, kultur och annat baserat på dina tidigare val, skapas filter både för vad du kommer se mer och vad du kommer se mindre av. Samtidigt bidrar vad som ibland kallas ”algoritmisk radikaliserings” till att redan existerande åsikter förstärks. Du är aldrig radikal nog för Youtubes algoritmer, skriver till exempel en amerikansk journalist som visar hur ett första val, till exempel att se en video med Donald Trump eller Bernie Sanders, snabbt leder till white supremacists eller vänsterradikala konspirationssajter (Tufekci 2018, n.p). När individer blir grupper tycks det som en gång i tiden var identitetspolitikens solidaritetsprinciper ha bytts ut mot ”online culture wars” där identitet blir ett vapen och terrorhot – ibland mellan det som Angela

Nagle (2017) beskriver som en mer ”feminiserad” och vänsterinriktad Tumblr-identitet och en alt-right-maskuliniserad ”manosphere” såsom till exempel 4chan – men också inbördes i olika grupperingar där balansgången mellan ”rätt” identitet och epitet och ”fel” kan betyda skillnaden mellan fanatisk uppmuntran och dödshot. Stegen har inte visat sig vara stora mellan dynamik och åsiktsgrupperingar av detta slag och siter som Infowars, en resa som i förlängningen bidragit till utvecklingen av extrema, nationalistiska krafter i amerikansk politik (se till exempel Neiwert 2017 och Beran 2019).

4. I den nya offentligheten undergrävs akademisk och annan expertis samtidigt som alla blir experter. Vi har tillgång till oändliga mängder information och kommunikation men trots – eller kanske, menar vissa, på grund av – just det tenderar vi att tro på den ”kunskap” som stämmer med vår redan existerande åsikt. Vår konstanta uppmärksamhet i flödenas tid gör oss, menar William Davies, överväldigade och ”nervösa” och benägna att välja det som ”känns” rätt (xi). I denna kontext frodas det som litteraturvetaren Christopher Castiglia (2017) kallar ”critiquiness.” Critiquiness, eller ”kritiskhet” låter som kritik, menar Castiglia, men saknar dess etiska ställningstagande. Kritiskhet är ett slags iscensättande av ett sinnelag som består av indignation och brist på öppenhet och tillit. Begreppet kritiskhet kopplas också till ett annat högst aktuellt begrepp, det som komikern Stephen Colbert kallar ”truthiness.” Truthiness är produktionen av något som låter sant enligt de som redan tror på det som sägs och som därför inte avkrävs bevis eller ens logik. Under dessa förutsättningar blir också de mest populära ”experterna” de mest karismatiska och de med ett budskap som passar. Jordan B. Petersons framgångar som en ”professor against political correctness” utgör ett tydligt exempel på detta.
5. I den nya offentligheten, och nu närmar vi oss också den absoluta kärnan i vår problematik, undergrävs universiteten i allmänhet och humanioraforskningen i synnerhet. I mitten av 1990-talet, noterar Bill Readings i sin uppmärksammade studie *The University in Ruins* (1996), intensifieras attackerna mot universitetsforskning som världsfrånvärd och i bristande kontakt med ”den riktiga världens krav.” Detta, menar Readings, kan härledas till en ”uncertainty as to the role of the University and the very nature of the standards by which it should be judged as an institution” (1996, 1). Där universitetet tidigare setts som ”a microcosm of the pure form of the public sphere” (Readings 1996, 20) kommer vad han kallar det ”posthistorical university” alltmer att styras av ekonomiska faktorer. I stället för ledord såsom kultur och kritik blir det allt viktigare med rankingar och det i grunden tomma men alltmer avgörande begreppet ”excellens.” Denna nyliberalisering av universiteten har även beskrivits som en övergång från en mer disciplinär form – i vilken studenter passerar genom kurser och program och kommer ut i andra änden som mer eller mindre färdiga ”produkter” – till vad Readings kallar en ”kafeteriamodell,” alltså, där studenter snarare ses som konsumenter som får välja lite efter eget tycke och smak. Detta bidrar, som Gregg Lambert noterar, till att universitetets roll som en separat enhet i samhället med en egen självständig och trovärdig expertis som inte alltid och nödvändigtvis kan översättas direkt i samhällets ekonomiska termer och logik försvagas. I stället förväntas studenter själva ha kunskapen att göra egna val och universitetet har blivit allt mer integrerad i nyliberalismens buffé av självförverkligande. Inte bara kunskapen själv utan själva förståelsen av vad kunskap är undermineras genom nyliberala mekanismer av detta slag, menar Brown. Kunskap blir, som allt annat, framför allt en ekonomisk investering (Brown 2019, 176). Denna utveckling är en del av den världsomspännande process med vilken vi, enligt Brown, håller på att omvandlas från politiska subjekt – *homo politicus* – till mänskligt kapital – *homo oeconomicus*. I detta sammanhang är det inte konstigt att humanistisk forskning får det allt svårare att hävda sin

betydelse, inte minst för att den förväntas försvara sig på marknadens termer. Detta gör det, som Brown noterar, allt svårare för forskare inom humaniora att rättfärdiga sin existens. Nyliberaliseringen av samhället i stort och av universiteten i synnerhet ”renders what scholars do increasingly illegible and irrelevant to those outside the profession and even outside individual disciplines, making it difficult to establish the value of this work to students or a public” (Brown 2015, 196). Forskare blir tvingade att förklara och försvara sitt fält i enlighet med en vokabulär och direktiv som inte är förenliga med deras verksamhet.

6. I den nya offentligheten växer sig auktoritära, nationalistiska och extremistiska grupper allt starkare. Detta kan relateras till samtliga tidigare punkter men den behövs nämnas också som sin egen här i det att dessa krafter i sig också utgör ytterligare hot mot humanioras position i samhället. Mot den fria tanken, fria människan och fria forskningen ställs icke-demokratiska och främlingsfientliga diskurser såväl som praktiker. I synnerhet i länder som USA och Ungern drabbas den humanistiska forskningen och undervisningen av aggressiva politiska ställningstaganden mot, och nedskärningar av, den akademiska friheten i allmänhet. Men även i Norden blir inställningen till vissa forskningsfält, såsom kanske tydligast genusforskning, alltmer hätsk. Detta går i synnerhet ut över vetenskaper som artikulerar ett kritiskt förhållningssätt till rådande normer.

I ljuset av den utveckling av den kritiska offentligheten som ovanstående punkter signalerar är det värt att fråga sig om det verkligen är rätt läge att vända kritiken mot sig själv. Är det dags att sluta söka efter texters underliggande maktfaktorer? Är det att läsa medhårs snarare än mothårs vi bör lära våra studenter? I ljuset av denna utveckling av den kritiska offentligheten i allmänhet och universitetet i synnerhet kan man också tycka att det är anmärkningsvärt att postkritik såsom den diskuteras av Felski och andra litteraturvetare bara undantagsvis knyter postkritiken till just dessa den kritiska offentlighetens samtida utmaningar. När hon skriver till sitt försvar i den tidigare nämnda specialektionen av PMLA pekar Felski sanerligen mot ”the age of Trump” och hon undrar om vi verkligen, i denna tid, vill ägna oss åt att identifiera texters underliggande delaktighet i maktstrukturer eller åt deras destabiliserande och omskakande egenskaper (2017, 387). Men även om tanken om litteraturens stabiliserande och läkande kraft är viktig är det kanske en rimligare undran att, liksom Diana Fuss, fråga om det verkligen är rätt att aktivt medverka till nedvärderingen av kritik i en samtid präglad av en i det närmaste bisarr likgiltighet inför sanningen. Är det faktiskt inte en alldeles anmärkningsvärt usel timing att lägga ner de tolkningsverktyg som slipats för att avslöja och ställa berättelser till svars när konspirationsteorier och fake news omfattas och utövas på högsta politiska nivå? (Fuss 2017, 353). Här kan vi också påminna oss om de utmaningar av den samtida kritiska offentligheten listade ovan – underminerandet av det sociala, polariseringen och radikaliseringsen online, undergrävandet av tillit och underminerandet av universitetet som kritisk sfär.

För den som följt med i dessa debatter kan påståendet om postkritikens bristande intresse för offentligheten vid första påseende dock verka felaktigt. Förutom Felskis hänvisning till Trump kopplar fler av forskarna i fråga sina diskussioner till kritikens roll i samhället. Vi finner ett framträdande exempel i Latours artikel ”Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern” publicerad i *Critical Inquiry* 2004. Latour citeras i princip av alla litteraturvetare som arbetar med postkritik. I artikeln undrar Latour självkritiskt om kritiken inte bara är överspelad utan om den kanske bidragit till samtidens eländiga relation till sanningen. Han undrar om inte kritiken i dagsläget snarare bekräftar än ifrågasätter maktstrukturer. När det politiska spelet alltmer kommer att handla

om att relativisera och ifrågasätta fakta, springer då inte kritiken maktens ärenden? Om kritikens syfte framförallt varit att läsa misstänksamt, att ifrågasätta och problematisera det för givna taget, kan det då inte vara så illa att kritiken också bidragit till dagens sanningsrelativism? Från detta perspektiv ses kritiken hjälpa till att plocka isär och ifrågasätta sanningar, och detta i en tid då starka och destruktiva makter jobbar precis just så. Latour tar ett exempel från klimatforskningen. Om man följer kritikens impuls här, menar han, skulle det primära vara att i varje led ifrågasätta grunderna för klimatforskningens rön och analysera vilka krafter och intressen som ligger bakom dem. Felski understryker på liknande sätt att kritik handlar just om en negativ inställning – alltså att hitta fallgropar och motsägelser i materialet man studerar. För de ekonomiska och politiska intressenter som inte har lust att ta klimatförändringar på allvar blir alltså den kritiska läsningens metoder ett utmärkt vapen. Har vi, undrar Latour, likt galna vetenskapsmän som råkar släppa ut ett farligt virus ur vårt laboratorium, låtit kritiken smita ut och förgifta det vi från början ville rädda?

Latour vänder sig alltså till kritikens roll i den samtida offentligheten. Samtidigt innehåller hans argument inte någon närmare teoretisering av dessa samband. Detta är något som han, som själv är sociolog och vetenskapsteoretiker, har gemensamt med många av de litteraturvetare som arbetar med postkritik. Forskare inom detta fält kopplar ofta sina teorier till svårigheter i samtiden utan att reflektera på ett djupare och mer problematiserande plan kring hur sambanden mellan kritik och offentlighet ser ut. Kritikens roll i samhällsdebatten tas på så sätt upp samtidigt som frågan om hur kritikens förutsättningar i denna samhällsdebatt faktiskt ser ut lyser med sin frånvaro. Medan Latour kopplar kritiken till dagens samhällsrelativism kopplar Anker och Felski samman postkritiken med humanioras nuvarande kris. De menar att kritikens avighet och motstånd, dess ”adversarial stance,” har skapat motvilja mot kritik i det omgivande samhället och lett till att humanistiska forskare misslyckats med att göra sin röst hörda och förstådda utanför akademien (Anker och Felski 2017, 19). Men som vi ser är Latour, Anker och Felski och många andra postkritiker självkritiska snarare än samhällskritiska. Till skillnad från Latour menar inte Anker och Felski att kritiken bidragit till sanningsrelativismen. Men i likhet med Latour menar de att kritiken såsom den utövats inom det humanistiska fältet gjort litteraturen, forskningen och forskarna för svåra, för otillgängliga, för oönskade. Kritiken, menar de, har ofta varit synonym med en antagonistisk, misstänksam och till och med stridslysten attityd mot resten av världen. På så sätt har den barrikerat sig mot offentligheten och säkrat sin brist på relevans och inflytande. Vi måste, manar de sig själva och oss, producera ”more compelling accounts of why the humanities matter” (2017, 19). Anker och Felski menar alltså att kritiska läsningar kan ha bidragit till att undergräva humanioras trovärdighet och plats i samhället.

Det är viktigt att understryka att Felski, som hon själv skriver, inte är ute efter att helt förkasta kritik. Hennes syfte är inte att kasta ut kritikens giganter med badvattnet utan snarare att ifrågasätta en inflytelserik stil och praktik, ett särskilt ”mood and method” (Felski 2015, 1) inom litteraturvetenskapen. Hennes ”modest proposal” som hon uttrycker det själv, är att konstens värde inte ligger enkom i ”its capacity to critique” (Felski 2017, 387). Här kan det alltså invändas att kritiken mot postkritiken endast bevisar och befäster Felskis egen tes – att kritiken blivit alltför dominant. Men vi bör också fundera på i vilken utsträckning Felskis beskrivning av denna kritikens dominans verkligen motsvarar den pluralism som redan finns inom litteraturvetenskapen i en bredare bemärkelse. Har verkligen kritik i den bemärkelse hon och hennes postkritiska kollegor avser dominerat litteraturforskningen i det större perspektivet? Inte alla är övertygade därom, men kanske, som Fuss påpekar (2017, 353), läser vi inte alla samma böcker. Hur som helst kan vi hålla med Felski helhjärtat om konsten och litteraturens värden bortom dess kritiska kapacitet, och med henne önska

oss en fortsatt och kanske utökad metodologisk pluralism och förnyelse och samtidigt vara bekymrade över den retorik som postkritiken tenderar till.

När Anker och Felski vill rädda humaniora genom att göra oss mer tillgängliga och mer ”lockande,” till exempel, låter detta inte bara som farligt nära ytterligare en eftergift till det nyliberala sättet att se på universiteten och på samhället i stort. Det ligger också i det närmaste i den amerikanska samtidens krisande litteraturforsknings natur att formulera denna kritikens pågående kris i termer av ett ”post.” I ett USA där studiekostnaderna eskalerar och medelklassen blir allt mindre benägen att läsa humaniora skruvas kraven på en välpublicerad nymodighet upp. Kanske blir det i detta sammanhang också attraktivt att formulera litteraturvetenskapen mindre i termer av en obekväm kritik och mer i termer av goda, generösa och läkande läsoplevelser.

Kanske, och som jag antytt i den här artikeln, kan det sneda fokus på kritikens roll i samhället som präglar postkritiska debatter i USA i alla fall delvis härledas tillbaka till den tidigare nämnda ”kreativa missuppfattning” som uppstod när franska teorier blev amerikansk, och i nästa led västerländsk, Teori med stort T. Enligt Cusset smalnar som vi sett kontexten för teorin av när den blir just Teori. Teorin blir alltmer specialiserad och akademisk och allt mindre kopplad till en kritisk offentlighet. I alla fall om man spårar den kritiska traditionen tillbaka till Kant är detta egentligen en helt orimlig uteslutning. Och även om man som samtida litteraturvetare kanske inte ser sig som en direkt arvtagare av Kants kritiska tradition måste rimligtvis begreppet och även användandet av ”kritik” någonstans landa i det offentliga. Bara i ett sammanhang där ”kritik” inte med nödvändighet ses som intimt sammankopplat med en kritisk offentlighet är det möjligt att bortse från det senare som en förutsättning för det förra. Utan förankring i offentlighetens utmaningar faller Anker och Felskis efterlysning av en mer tillgänglig och lockande litteraturforskning tillbaka på sig själv eller, än värre, rakt i nyliberalismens knä. Kanske har denna underteoretiserade koppling också bidragit till att forskare sammanblandar kritik och kritiskhet. För vi har ju all anledning att vara kritiska mot det senare, men behövs då inte det förra?

Det finns också en annan fara. När vi som forskare själva börjar tala om att kritiken är överflödigt och kanske till och med skadlig, riskerar vi då inte att indirekt ge verktyg åt de anti-demokratiska krafter som gärna ser hur en oberoende offentlighet och kritik nedmonteras? Kombinationen av nyliberaliseringen av universiteten och de allt starkare nationalistiska och auktoritära hoten mot den fria forskningen i allmänhet och humaniora i synnerhet krymper de sfärer där det kritiska tänkandet faktiskt får ta plats. När mätbarheten ersätter det fria tänkandet förminsкас det pedagogiska utrymmet att på universiteten utveckla medborgerlig föreställningsförmåga och kritisk reflektion. Samtidigt innebär nationalistiska och extremistiska krafter genomslag i en stor rad västerländska länder ett gradvis undergrävande av grundläggande förutsättningar för ett demokratiskt samtal och av humanistiska institutioner.

Jag vill mena att det är i detta sammanhang vi måste placera diskussioner om postkritik. Det är också så jag väljer att göra just en kritisk läsning av postkritiken i dess litteraturvetenskapliga, akademiska form. Det är naturligtvis en förutsättning för en livaktig litteraturvetenskap att vi forskare fortsätter att kritiskt granska och vidareutveckla våra sätt att bemöta texter. Som med det mesta mår litteraturen och litteraturtolkningen bäst av mångfald och förnyelse. Tonar vi ned den lite binära och oppositionella tonen hos Felski och Latour upptäcker vi också, som Susan Stanford Friedman poängterar (2017, 348), att vi kan göra som många feministiska läsningar gjort länge och belysa och använda oss av ”both/and”. Och som Fuss noterar (2017, 354), nog finns redan de affekter som postkritiken eftertraktar – glädje, hopp, kärlek, optimism – också inom kritikens ramar? Med andra ord är

kreativitet och nya tolkningsmodeller mer än välkomna och även så det kritiska granskandet av kritiken. Sannerligen ligger det ju i själva verket i kritikens natur – ja, både i dess historia och i dess etymologi – att vara i kris. Men i en kontext där det kritiska tänkande blir alltmer kringränt i samhället i stort ser jag det som djupt problematiskt när litteraturforskare diskuterar postkritik bortom kritikens socio-politiska sammanhang. Det är i alla fall på så sätt som jag ser kritikens kris inom litteraturvetenskapen som sammanbunden med krisen som berör oss i dag – oss som i mänskligheten, oss som i demokratiska medborgare, oss som politiska subjekt, oss som forskare i humaniora. Jag inser att det låter i det närmaste melodramatiskt, och naturligtvis tror jag inte att kritiken i sig själv utgör lösningen på dessa problem. Men som litteraturforskare har vi ändå anledning till och ansvar för att fundera på exakt hur, och i vilket sammanhang, vi tar ställning till kritikens roll i dag.

Referenser

- Anker, Elizabeth S. och Rita Felski. 2017. *Critique and Postcritique*. Durham, NC: Duke University Press.
- Arendt, Hannah. 1958. *The Human Condition*. Second Edition. Chicago: The University of Chicago Press.
- Benhabib, Seyla. 1997. "The Embattled Public Sphere: Hannah Arendt, Juergen [sic] Habermas and Beyond." *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* 90: 1-24.
- Beran, Dale. 2019. *It Came From Something Awful: How a Toxic Troll Army Accidentally Memed Donald Trump into Office*. New York: All Points Books.
- Best, Stephen och Sharon Marcus. 2009. "Surface Reading: An Introduction." *Representations* 108 (1): 1-21.
- Bewes, Timothy. 2010. "Reading with the Grain: A New World in Literary Criticism." *differences* 21 (3): 1-33.
- Brown, Wendy. 2019. *In the Ruins of Neoliberalism: The Rise of Antidemocratic Politics in the West*. New York: Columbia University Press.
- . 2015. *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York: Zone Books.
- Castiglia, Christopher. 2017. "Hope for Critique?" I *Critique and Postcritique*, redigerad av Elizabeth S. Anker och Rita Felski, 211-229. Durham, NC: Duke University Press.
- Cusset, Francois. 2013. *French Theory: Foucault, Derrida, Deleuze & cie et les mutations de la vie intellectuelle aux États-Unis*. Paris: La Découverte.
- Davies, William. 2018. *Nervous States: How Feeling Took Over the World*. London: Jonathan Cape.
- Fassin, Didier. 2017. "How Is Critique?" I *A Time for Critique*, redigerad av Didier Fassin och Bernard E. Harcourt, 13-35. New York: Columbia University Press.
- Felski, Rita. 2017. "Response." *PMLA* 132 (2): 384-391.
- . 2015. *The Limits of Critique*. Chicago och London: The University of Chicago Press.
- Fraser, Nancy. 1990. "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy." *Social Text* 25/26: 56-80.
- Fuss, Diana. 2017. "But What about Love?" *PMLA* 132 (2): 352-355.
- Gallop, Jane (red.). 2004. *Polemic: Critical or Uncritical*. New York: Routledge.
- Gripsrud, Jostein, Hallvard Moe, Anders Molander och Graham Murdock. 2011a. "General Introduction." I *The Public Sphere*, redigerad av Jostein Gripsrud, Hallvard Moe, Anders Molander och Graham Murdock. London: Sage Publications.
- . 2011b. "Introduction to Volume IV: The Future of the Public Sphere." I *The Public Sphere*, redigerad av Jostein Gripsrud, Hallvard Moe, Anders Molander och Graham Murdock. London: Sage Publications.
- Habermas Jürgen. 1991 (1962). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Översättning av Thomas Burger med hjälp av Frederick Lawrence. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Hayot, Eric. 2017. "Then and Now." I *Critique and Postcritique*, redigerad av Elizabeth S. Anker och Rita Felski, 279-295. Durham, NC: Duke University Press.

- Latour, Bruno. 2004. "Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern." *Critical Inquiry* 30: 225-248.
- Nagle, Angela. 2017. *Kill all Normies: Online Culture Wars from 4chan and Tumblr to Trump and the Alt-Right*. Winchester och Washington: Zero Books.
- Neiwert, David. 2017. *Alt-America: The Rise of the Radical Right in the Age of Trump*. London och New York: Verso.
- Readings, Bill. 1996. *The University in Ruins*. Cambridge, MA och London: Harvard University Press.
- Ricoeur, Paul. 1970. *Freud and Philosophy: An Essay on Interpretation*. Översättning av Denis Savage. New Haven och London: Yale University Press.
- Sedgwick, Eve Kosofsky. 2002. *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham, NC och London: Duke University Press.
- Sobieraj, Sarah och Jeffrey M. Berry. 2011. "From Incivility to Outrage: Political Discourse in Blogs, Talk Radio, and Cable News." *Political Communication* 28 (1): 19-41.
- Stanford Friedman, Susan. 2017. "Both/And: Critique and Discovery in the Humanities." *PMLA* 132 (2): 344-351.
- Sunstein, Cass R. 2007. *Republic.com 2.0*. Princeton och Oxford: Princeton University Press.
- Tufekci, Zeynep. 2018. "YouTube, the Great Radicalizer." *The New York Times*, 10. mars 2019. <https://www.nytimes.com/2018/03/10/opinion/sunday/youtube-politics-radical.html>, läst 20. juni 2019.
- Warner, Michael. 2004. "Uncritical Reading." I *Polemic: Critical or Uncritical*, redigerad av Jane Gallop, 13-38: New York: Routledge.